

Arkeol. O. 26/25.1.1995

Oulun yliopisto, historian laitos

Saloinen 17

**RAAHEN SALOISTEN TERVAKANKAAN
RAUTAKAUTISEN KALMISTON TUTKIMUS 1993**

***Aulis Forss
Jaana Itäpalo
Eero Jarva***

Lokakuu 1994

SISÄLLYS

JOHDANTO	1
RÖYKKIÖ 7	2
RÖYKKIÖ 8	4
KUOPPA 1	7
YHTEENVETO	9
LUETTELO LÖYDÖISTÄ	1 1
KARTTA- JA KUVALUETTELO	1 4
KIRJALLISUUSLUETTELO	1 5

LIITTEET

1. Kartat
2. Kuvat

JOHDANTO

Tervakankaan rautakautisessa kalmistokohteessa Raahen Saloisissa suoritettiin arkeologisia kaivaustutkimuksia 23.8.-3.9.93 neljäntenä peräkkäisenä syksynä (*kartta 1*). Kohde on osoittautunut keskisuureksi kalmistoksi, johon lähettyviltä otetun ja analysoidun siitepölynäytteen mukaan liittyy viljanviljelyä.¹ Tähän mennessä kalmiston haudoista on löytynyt pronssi- ja rautaesineitä sekä myös joitakin kiviesineitä. Kahdesta haudasta on lisäksi löydetty vainajan hampaita ja yhdestä haudasta keramiikkaa. Keramiikkaa oli kahdenlaista, joista toinen oli asbestikeramiikkaa ja toinen ns. Morbyn tyyppin keramiikkaa.² Tutkittujen hautojen ympäröiviltä alueilta on joitakin kvartsi- ja kvartsiittiesinelöytöjä sekä hippu rautakuonaa. Esineistö näyttäisi ensisijaisesti olevan ajoitettavissa nuoremmalle roomalaiselle rautakaudelle eli aikaan noin 200-400 jKr. Maankohoamisen perusteella arvioiden paikka on ollut rantasidonnainen ja asumiseen parhaiten soveltuva 17,5-12,5 metrin muinaisrantavaiheiden aikana eli 1.-5. vuosisadalla jKr.³

Tähän mennessä kohteessa on todettu olevan ainakin 13 röykkiötä ja näistä kuusi on tutkimuksin todettu haudoiksi. Lisäksi osaan tutkituista haudoista liittyi mahdollisia esineettömiä ruumishautauksia. Tänä vuonna tutkittiin kaksi röykkiötä sekä kankaan itärinteellä sijainnut kuoppajäänne.

Tutkimuskohteisiin on sovellettu edellisten vuosien tapaan väljästi Harrisin luomaa metodista mallia, jossa stratigrafiassa erotetaan kerrostuminen lisäksi rakenteita ja niiden osia sekä erilaisten kaivantojen leikkauspintoja, joita kaikkia nimitetään stratigrafisiksi yksiköiksi (= sy).⁴ Röykkiöt on pyritty purkamaan mahdollisuuksien mukaan rakenteiden mukaisesti ja rakenteet dokumentoimaan sitä mukaa taso- ja profiilipiirroksiin.⁵

¹ S. Hicks, "Tervakangas, results of pollen analysis", *Suomen varhaishistoria* (Studia Historica Septentrionalia. 1992), s. 76-84.

² Ks. tarkemmin tutkimushistoriasta ja löydöistä: A. Forss ja E. Jarva, "Raahen seudun varhaishistoria Saloisten Tervakankaan löytöjen valossa", *Suomen varhaishistoria* (Studia Historica Septentrionalia. 1992); A. Forss, J. Itäpalo ja E. Jarva, "Saloisten Tervakankaan rautakautisen kalmiston tutkimus 1990", *Arkeologian tutkimusraportti 2* (1991) ja Tervakankaan vuosien 1991-1992 tutkimusraportit, Museoviraston esihistorian toimiston topografinen arkisto.

³ Kohteen etäisyyden arviointi muinaisrannoista perustuu nykyiseen käsitykseen alueen maankohoamisnopeudesta 80 cm/100 v. Ks. J. Kakkuri, "Character of the Fennoscandian land uplift in the 20th century", *Fennoscandian land uplift. Proceedings of a symposium at Tvärminne, April 10-11, 1986* (1987), s. 16 sekä M. Paavolan laatimaan maankohoamistaulukkoon, jossa hidastumiskerroin on 1,5 %/ 100 v. M. Paavola, Maankohoamistaulukko. Oulun yliopisto, historian laitos.

⁴ Ks. E.C. Harris, *Principles of Archeological Stratigraphy* (1979).

⁵ Ks. vastaavasta kaivaus- ja dokumentointitekniikasta P. Barker, *The Techniques of Archaeological excavation* (1977), 78-79.

Röykkiöiden ja muiden kiveyksien puhdistuksessa käytettiin apuna teollisuusimuria, jolla on poistettu varovaisesti pienikokoinen kasvillisuus ja roska. Kaivausten lopuksi tutkitut muodostelmat on pyritty entisöimään alkuperäiseen muotoonsa, joskaan aiempien penkomisten vuoksi toisen tutkitun röykkiön tarkempi ennallistaminen oli mahdollista vain joiltakin osin.

Kaivaukset olivat tutkimus- ja opetuskaivaukset ja mukana on ollut tutkimusavustajina seitsemän arkeologian opiskelijaa. Tutkimukset toteutettiin yhteistyössä Raahen museon kanssa. Kaivauksia johti fil.lis. Eero Jarva.

Tutkimuksen jälkityöt on suoritettu Oulun yliopiston historian laitoksella. Kaivauksilta löydetty esineet on konservoinut Karl Sandman.

RÖYKKIÖ 7

Muodostelma sijaitsee varsinaisesta rakka-alueella olevasta röykkiöalueesta erillään, noin kolmekymmentä metriä siitä lounaaseen päin kankaan jyrkähkösti etelään laskevan rinteän reunamalla (*kartta 1*). Röykkiö oli havaittavissa ennen kaivausta maastossa sammalen ja varpukasvillisuuden (sy 0) peittämänä kumpuna,⁶ jonka reunoilla ja päädyssä tuntui isoja kivenlohkareita (sy 7). Turpeen poiston jälkeen röykkiössä hahmottui suorakaiteen muotoinen isojen pystyynasetettujen tai maakivien muodostama päätykivin varustettu paasiarkkumainen, noin 4 X 2 metrin kokoinen kehä (*kartta 2 ja kuva 1*). Muutama kehäkivistä oli liikkunut ja kallistunut röykkiön keskustaa kohti itsestään, kaksi kehäkiveä oli varsinaisen kehärakenteen ulkopuolella. Kivien liikuttelusta on kulunut jo melko kauan aikaa, koska paikoiltaan siirrettyjen kumolla olevien kehäkivien pintaan oli ehtinyt kasvaa pintakasvillisuus. Röykkiötä voitiin päätellä pengotun myös sen perusteella, että röykkiön täyttömaata löytyi myös röykkiön ulkopuolelta eli röykkiöstä purettu maa (sy 2) oli viskattu haudan ulkopuolelle. Penkominen ei kuitenkaan vaikuttanut yltävän kovin syvälle, ja siten röykkiö oli suhteellisen hyvin säilynyt.

Täyttöaineksen osalta röykkiö muistutti edellisenä vuonna kohteessa tutkituttuja maan- ja kivensekaisia röykkiöitä.⁷ Röykkiöön oli kasattu heti turpeen alle täyttömaata (sy 3), mutta johtuen ilmeisesti suurelta osin röykkiön penkomisesta, täyttömaa

⁶ Kiitokset lähellä sijaitsevan tallin isännelle Heikki Marttilalle siitä, että hän edellisen syksyn kaivausten aikana kiinnitti tarkemman huomion tähän muodostelmaan.

⁷ Ks. Forss, Itäpalo ja Jarva, "Saloisten...1992", s. 2-4.

ei esiintynyt tasaisesti röykkiössä; keskikohdalla täyttömaata ei esiintynyt lainkaan, eteläpäädyssä ohuelti ja pohjoispäädyssä täyttömaakerros oli paksuimmillaan noin 20 senttimetrin vahvuinen (*kartta 3*). Täyttömaan alla oli katteenomainen kivikerta (sy 4) ja tämän alta alkoi soramaista kiveystä ja maata sisältänyt kerros (sy 5), jossa joukossa esiintyi joitakin isompiakin kiviä.

Kun maata ja kiviä oli poistettu noin 25 senttimetriä löytyi haudan eteläpäädyssä avonainen *pronssinen rannerengas* (KM 27913:1. Sy 6. Kuva 5 ja *kartta 4*) ja *poskihampaan kiilleosa* (KM 27913:9. Sy 6). Pohjoispäädyssä löytyi pahoin hajonnut *rautaveitsi* (KM 27913: 3. Sy 6. Kuva 6) ja *raudasta tehty piikkimäinen esine* (KM:27913:4. Sy 6. Kuva 9). Vainaja on löytöjen perusteella asetettu hautaan siis pää etelään päin. Tässäkin röykkiössä haudaus (sy 6) oli tehty luontaisen rakan tasoon (sy 9), kuten on todettu tehdyn kaikki aikaisemminkin kohteessa tutkitut hautaukset.

Alustavan arvion mukaan hammas on alapuolen poskihammas (no. 7 tai "viisauden" hammas), ja se on kuulunut vähän yli kaksikymmenvuotiaana kuolleen henkilölle.⁸ Löytöjen sijainnin perusteella vainajan voidaan olettaa olleen pienikokoinen; ehkä noin 140-150 senttimetriä pitkä. Rannerenkaan päissä olevat murtumapinnat ovat vanhat, joten rengas on jo hautaan laitettaessa ollut avonainen. Murtumapinnat ovat mahdollisesti voineet syntyä, kun rengas on tarkoituksellisesti katkaistu. Piikkimäinen esine muistuttaa lähinnä naskalia.

Röykkiön ulkopuolella, röykkiön länsi-luoteis- ja koillissivulla esiintyi muutamien neliömetrien alueella luontaisen rakan tasossa tummakohta maata (*sy 8. Kartta 4*). Länsi-luoteissivulla tumma maa jatkui röykkiön allekin. Stratigrafian perusteella tumma maa voisi liittyä röykkiö 7:n rakentamiseen, mutta mahdollisesti myös johonkin muuhun kalmiston käyttövaiheen aikaiseen toimintaan.

Välittömästi röykkiön luoteispuolella havaittiin pienehkö soikean muotoinen röykkiömäinen muodostelma, joka näytti koostuvan kivien ohella myös maa-aineksesta. Eteläpuolella muodostelma rajautui loivareunaiseen kuopanteeseen. Röykkiön ja kuopan piirteet yhdessä viittasivat kysymyksessä olevan puunkaadon, mutta koska muodostelma kuitenkin muistutti edellisenä vuonna tutkittua röykkiöhautaa 6 eikä röykkiön sivustalla olevan kuopanteenkaan syntytavasta voitu olla varmoja, päätettiin muodostelman luonne varmistaa aukaisemalla maata röykkiön ja kuopanteen alueelta.

⁸ Hampaan on alustavasti arvioinut hum. kand. Ulla Siurua, joka on laatinut proseminarityön Tervakankaalta aiemmin löytyneistä hampaista; U. Siurua, *Tervakankaalta vuosina 1990 ja 1992 löytyneet hampaat*. Yleisen arkeologian proseminarityö 1993. Oulun yliopisto, historian laitos.

Röykkiössä tuli paikoin heti turpeen alta vastaan sekoittunutta ruskeaa hiekkaa, mutta huuhtoutunutta maata pinnassa esiintyi lähinnä vain muodostelman reunamilla. Alemmissa kerrostumissa muodostelman pohjaan saakka jatkui sekoittunut ruskea hiekka ja sekalaisen kokoinen kiveys. Mitään hautaukseen tai johonkin muuhun esihistorialliseen ilmiöön viittaavaa muodostelmasta ei tullut esiin. Siten muodostelma tulkittiin suhteellisen nuoreksi puunkaadoksi sen perusteella, että muodostelman kohdalle ei ollut ehtinyt muodostua turpeenalaista huuhtoutumiskerrosta.

Stratigrafiset yksiköt:

0. Pintakasvillisuus
1. Liikkunut kivi
2. Ryöstökerros
3. Maa-ainestäyttökerros
4. Katekiveys
5. Soramainen maa
6. Hautaus
7. Kehäkivi
8. Tumma maa
9. Luontaisen rakan taso
10. Geologinen kerros

RÖYKKIÖ 8

Muodostelma sijaitsi vain muutamien metrien etäisyydellä röykkiö 7:n koillispuolella ja välittömästi pohjoispuolella kulkevan vesijohtokaivannon reunalla (*kartta 1*). Rakenteeltaan ja muodoltaan röykkiö muistutti isoin pääty- ja kehäkivin varustettua röykkiö 7:ä (*kartta 5 ja kuva 2*). Muodostelma oli kuitenkin pahoin tuhoutunut kaivelun seurauksena ja jo ennen kaivausta röykkiössä erottui keskellä iso kaiveltu kuoppa (sy 4). Pohjoispäädyn päätykivi (sy 11) oli mahdollisesti kumollaan. Eteläpäädyssä röykkiö rajautui turpeen peitossa olevaan maapalteeeseen ja osittain maatuneeseen kannon jäännökseen (sy 5).

Jo turvekerrosta poistettaessa voitiin todeta lähes koko isojen kehäkivien (sy 11) rajaaman röykkiön sisäpuolen tuhoutuneen kaivelun seurauksena ja kokonaan alkuperäinen haudan täyttökerros (sy 7-9) oli säilynyt vain haudan eteläpäädyssä (*kartta 6*). Koska tuhoutuneisiin kohtiin oli ehtinyt muodostua jo turvekerros, voidaan röykkiön penkomisesta arvioida kuluneen melko paljon aikaa. Niinikään paksuhkon turvekerroksen alta löytyneet modernit lasin sirpaleet osoittavat kaivamisesta olevan aikaa jo useampia vuosikymmeniä. Kaivelun seurauksena useat

kehäkivet olivat liikkuneet ja kallistuneet röykkiön keskustaa kohden ja muutamia kehäkiviä (sy 2) oli vyörynyt röykkiössä olleen kuopan pohjalle (*kartat 5-6*). Vesijohtokaivanto oli sekoittanut maata röykkiön ympäristössä ja sitä tehtäessä oli syntynyt savimaisen maan kerrostuma (sy 1) röykkiön reuna-alueelle röykkiön pohjois-koillisivulle (*kartta 6*). Osa röykkiön alueella olevista irtonaisista kivistä oli myöskin peräisin vesijohtokaivannon alueelta. Itse röykkiön rakennetta vesijohtokaivanto ei ollut rikkonut.

Röykkiön tutkiminen aloitettiin röykkiön eteläpuolella olevan maa-palteen (sy 5) purkamisella (*kartta 5-6*). Eteläpuolella palle rajautui kannon jäännöksiin. Heti palletta peittävän turpeen alta tuli vastaan ruskea hiekka eli huuhtoutumiskerroksen puuttuminen viittasi ainakin siihen, että kysymyksessä ei ollut esihistoriallinen jäännös eikä muodostelma näin ollen liittynyt röykkiön rakentamiseen. Sen sijaan oli kuitenkin mahdollista, että palteen maa-aines oli röykkiön täyttömaata, joka olisi viskattu röykkiön ulkopuolelle samassa yhteydessä, kun röykkiötä on kaiveltu. Siihen nähden palteen pintaan muodostunut turvekerros ja muu kasvillisuus vaikutti yllättävän rehevältä, sillä palteen arveltiin olevan kasvillisuuden perusteella jopa muutamia satoja vuosia vanha ja vähintäänkin joitakin vuosikymmeniä. Kun palle oli purettu kokonaan pystyttiin toteamaan, että todennäköisimmin oli kysymys puun kaatumisen yhteydessä syntyneestä maakumpareesta, mistä osoituksena olivat siis kumpareen eteläpuolella olleet kannon jäänteet.

Samantapaista ruskeaa hiekkaa kuin röykkiön eteläpuolisessa moderniksi tulkitussa palteessa esiintyi myös röykkiön isoista kivistä koostuvan kehän ulkopuolella sen itäpuolella (sy 3. *Kartta 5-6*). Tässä hiekan voitiin kuitenkin varmuudella todeta olevan peräisin röykkiön keskustasta maa-aineksen seasta löytyneiden *luusirujen* (KM 27913:10. Sy 3) perusteella ja tästä voitiin samalla päätellä myös röykkiön kaivelun ulottuneen hautaustasoon (sy 10). Röykkiön keskustasta puretun maa-aineksen lähetyviltä kehäkivien kupeesta löydettiin *rautainen veitsi* (KM 27913: 2. Sy 3. *Kuva 8 ja kartta 7*), joka myös oli joutunut löytökohdalleen röykkiön kaivelun seurauksena.

Haudan täytön todettiin säilyneen osan perusteella koostuneen heti turpeen alaisesta maatäytöstä (sy 7) ja maatäytön alla, osin jo samassa tasossa sen kanssa katekiveyksestä (sy 8) ja alimmaisena täyttöön oli käytetty maan- ja pikkukivensekaisesta soraa (sy 9. *Kartta 6*). Kohdalta, missä haudan täyttökerrosta oli säilynyt noin 15 senttimetrin vahvuisesti haudan keskiosasta löydettiin *pronssinen sormus* (KM 27913:5. Sy 10. *Kuva 7*). Sormuksen löytökohdan lähetyviltä kohdalla, mistä alkoi röykkiön kaivelussa syntynyt kuoppa, löytyi *palamatonta luuta* (KM 27913:10. Sy

10). Tällä kohtaa maa muuttui tummemmaksi (sy 10). Alaspäin kaivettaessa tumman maan alue laajeni edelleen, mutta siinä ei ollut hahmotettavissa selvästi erottuvia vainajan kehon osien kohtia. Luiden pääteltiin olevan vainajan alaraajojen luita ja säilyneiden luiden perusteella voitiin hahmottaa vainajan reisien sijaintikohta. Vainaja oli asetettu hautaan pää pohjoiseen päin, hieman vinottain koillis-lounaisuuntaisesti haudan pituusakseliin nähden (*kartta 7*). Löytöjen perusteella myös tämä vainaja on ollut pienikokoinen, arviolta noin 140-150 senttimetriä pitkä.

Röykkiön itäpuolelle avatulla alueella esiintyi luontaisen rakan tasossa (sy 12) hiiltä ja palanutta maata (sy 6). Yhtenäisimmin niitä esiintyi röykkiön koillispuolella noin neliömetrin laajuisella alueella (*kartta 7*). Palokerros ei jatkunut röykkiön alle, joten se liittyy röykkiön rakentamista myöhäisempään aikaan. Hiilipitoinen maa vaikutti jatkuvan itään kaivausalueen ulkopuolelle, joten se voisi liittyä samaan ilmiöön kuin edellisenä vuonna tutkittujen röykkiöiden 5 ja 6 alla esiintynyt hiili.⁹ Muualla kuin hiiltä esiintyvillä alueilla röykkiön ulkopuolella tuli huuhtoutuneen maan alta vastaan luontainen ruskean hiekan ja pikkukiveyksensekainen soramainen maa-aines (sy 13).

Stratigrafiset yksiköt:

0. Pintakasvillisuus
1. Savimaa
2. Moderni häiriö
3. Ryöstökerros
4. Kuoppa
5. Puunkaato
6. Hiili ja palanut maa
7. Maa-ainestäyttökerros
8. Katekiveys
9. Soramainen maa
10. Hautaus
11. Kehäkivi
12. Luontaisen rakan taso
13. Geologinen kerros

---

⁹ Ks. Forss, Itäpalo ja Jarva, "Saloisten...1992", s. 4-6.

KUOPPA 1

Kankaan loivasti itä-koilliseen laskevalla rinteellä oli aiemmin havaittu kolme kuoppajäännettä (*kartta 1*). Edellisenä syksynä kookkain, noin kaksi metriä halkaisijaltaan ja 35 senttimetriä syvä kuoppa 1 tutkittiin alustavasti maakairalla. Kuopassa todettu hiili ja muut siinä esiintyvät piirteet viittasivat siihen, että muodostelma olisi luokiteltavissa ns. keittokuoppiin.¹⁰ Tänä vuonna kuoppa tutkittiin avaamalla maata sen alueelta. Jäänteen oletetun funktion johdosta muodostelma katsottiin mahdolliseksi tutkia puolittamalla.

Kuopan kaivausalueen turvekerroksen (sy 0) poistamisen jälkeen paljastui itse kuoppa (sy 8) sekä sitä ympäröivää noin metrin leveää ja noin kymmenen senttimetriä korkeaa palleeta (sy 7) peittävä alueelle tyypillinen huuhtoutumiskerros (*kartta 8 ja kuva 3*). Avatulla alueella esiintyi vähän pieniä, enimmäkseen noin 5-10 senttimetriä halkaisijoiltaan olevia kiviä. Kaakkoisnurkkauksessa kiviä oli rykelmässä enemmän, mutta kivikeskittymä todettiin myöhemmin kuitenkin luontaiseksi. Siellä täällä esiintyi pieniä juuripaloista syntyneitä hiililäikkiä ja -juovia. Kaakkoisnurkkauksen kivikeskittymän alueella hiiltä esiintyi melko runsaana kerrostumana.

Kaivettaessa huuhtoutumiskerroksen alapuolista rikastumiskerrosta maa muuttui palteessa ja kuopan reunamilla punertavaksi. Kuopan pohjalla ja palteessa tuli vastaan hiiltä. Palteen juovamaiset hiilirannut tulkittiin juuripaloiksi. Avatulla alueella esiintyi vain muutamia palaneita kiviä. Syvemmälle kaivettaessa kuopan hiilialue (sy 1-4) laajeni koko kuopan pohjaa ja osin sen reunamia peittäväksi (*kartta 9 ja kuva 4*). Itse kuopassa ja sen reunamilla esiintyi laikuttain jonkin verran harmahtavaa likaista maata (sy 6). Alimmaisena kuopassa oli säilynyt runsaasti umpi- tai osittain hiiltyneitä puita (*KM 27913:12. Sy 4*), jotka näyttivät ladotun melko satunnaiseen järjestykseen. Kuopan pohjoiseinämän leikkauksesta hiilen voitiin todeta esiintyvän kerroksittain noin 30 senttimetrin vahvuisessa kerrostumassa. Selviä, enimmillään noin viiden senttimetrin vahvuisia hiilirantuja voitiin erottaa varmuudella neljä ja lisäksi esiintyi joitakin epäselvempiä hiiliesiintymän keskikohtaan yhtyviä ohuita hiiliraitoja. Lisäksi kuopan palteessa esiintyi yhtenäinen hiiltä sisältänyt kerros, joka on tulkittu fossiiliseksi karike- ja humuskerrokseksi (sy 9). Muinainen turvekerros on siis hiiltynyt kuopan käytön seurauksena. Hiilikerrostumien välissä oli vaalean harmaata hiekkaa. Löytöinä kuopasta tuli joitakin kvartseja ja kvartsiitteja, joissa voitiin erottaa mahdollisia työstämisessä

¹⁰ Kuopan alustavasta tutkimisesta tarkemmin ks. Forss, Itäpalo ja Jarva, "Saloisten...1992", s. 7. Alustavan kuopan tutkimisen kairalla suoritti tutkija J. Okkonen.

syntyneitä lohkopintoja (*KM 27913:7*). Kuopasta talteenotettujen hiilinäytteiden hiilipartikkeleiden analysoinnissa kuopassa todettiin käytetyn enimmäkseen mäntyä.¹¹

Kuopasta saatujen löytöjen perusteella kysymyksessä ei vaikuttaisi olevan keittokuoppa, kuten oletettiin ennen kaivausta. Keittokuoppien piirteenähän on pidetty niistä löytyvää runsastakin määrää eläimen luita ja usein niistä löytyy myös keramiikkaa.¹²

Ruotsissa tehdyt kokeet ovat osoittaneet, että Tervakankaan kaltaisissa kuopissa on voitu esihistoriallisella ajalla valmistaa hiiltä sepän tarpeisiin.¹³ Tämäntyyppisiä miiluja tunnetaan runsaasti muun muassa Gävleborgin läänistä, mistä niitä kartoitettiin vuosien 1981-83 aikana lähes 900 kappaletta.¹⁴ Tämän hetken tietämyksen valossa Tervakankaan kuopalle todennäköisin tulkintavaihtoehto vaikuttaisikin olevan kyseisenlainen hiilestyskuoppa. Kuopassa esiintyvät hiilikerrostumat voisivat viitata useaan käyttökertaan ja merkinä kuopassa vallinneesta korkeasta lämpötilasta on kuopan reunaman ja palteen punaiseksi palanut hiekka (sy 5). Hiilikerrostumien välissä esiintynyt harmaa hiekka ei luonnollisestikaan voi olla huuhtoutunutta hiekkaa, koska silminhavaittavan huuhtoutumiskerroksen muodostumiseen on arvioitu kuluvan noin tuhat vuotta.¹⁵ Jossain määrin huuhtoutumista on tosin voinut tapahtua näissäkin kerrostumissa. Toisin sanoen, hiilikerrostumien välissä olevan hiekan täytyy olla ihmisen toiminnan seurausta, ja se voisi nimenomaan liittyä kuopan eri käyttökertoihin.

Puulajimääritysten perusteella voidaan olettaa, että kuopan käytön aikana kankaan ja lähistön valtapuu olisi ollut mänty. Männyn voimakkaampi leviäminen rantaviivan tuntumaan alkaa vasta noin 300 vuoden kuluttua siitä, kun maa on kohonnut

¹¹ Puulajimääritykset ovat suorittaneet konservaattorit Karl Sandman ja Jari Heinonen.

¹² U. Salo, "Palaneet kivet eli Suomen vanhimman haudan partailta", *Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 183* (1983), s. 253-254. Muun muassa Keminmaan Kiimamaalla on tutkittu keittokuopaksi luokiteltu muodostelma, josta löytyi talkkisekoitteista keramiikkaa, ks. J. Okkonen, "Keminmaan Kiimamaan röykkiö- ja asuinpaikkakohteen arkeologiset tutkimukset 1992", *Arkeologian tutkimusraportti 8* (1993), s. 9-10.

¹³ L. Gustavsson, "Kolning i grop kan vara bättre än kolning i mila", *Populär Arkeologi* (Årgång 11 NR 2. 1993), s. 20-21.

¹⁴ R. Jensen, "Bebyggelse och lågteknisk järnframställningsplatser i Gävleborgs län - en rumslig analys", *Arkeologisk järnforskning 1980-83* (1985), s. 66, 69, 83 ja 85 sekä L-E Englund, "Lämningar efter lågteknisk järnframställning", *Arkeologi i Sverige 1985* (1987), s. 72.

¹⁵ Ks. maannostumisesta I. Korteniemi, *Peurahautojen ajoitus ja sijainti Tornionjokilaaksossa ja Pohjois-Pohjanmaalla* (79115S Tutkielma 30.4.1992. Oulun yliopisto, maantieteen laitos).

merestä.¹⁶ On kuitenkin huomioitava, että hiilipartikkeleista tehdyt puulajien määritykset eivät välttämättä vastaa tarkasti tuolloista metsien koostumusta. Tähän voi olla syynä esimerkiksi se, että ihminen on suosinut tietoisesti joitakin puulajeja.¹⁷ Tietyin varauksin puulajimääritysten voidaan kuitenkin tulkita viittaavan kuopan liittyvän topografiseen vaiheeseen, jolloin kangas on ollut jo pitemmän aikaa mantereena. Myöskin sijaintikorkeutensa perusteella kuoppaa olisi käytetty aikaisintaan noin 16,5 metrin muinaisrantavaiheessa, mutta ilmeisesti tätä vaihetta myöhemmin eli kalmiston käytön viljanviljelystä sisältäneessä vaiheessa. Kuopan tulkitseminen samanaikaiseksi kalmiston kanssa tuntuisi varsin todennäköiseltä jäänteiden sijaintikorkeuden ja luonteen perusteella.

Stratigrafiset yksiköt:

0. Pintakasvillisuus
1. Hiili 1
2. Hiili 2
3. Hiili 3
4. Hiili 4
5. Palanut hiekka
6. Likamaa
7. Palle
8. Kuoppa
9. Fossiilinen karike- ja humuskerros
10. Geologinen kerros

YHTEENVETO

Tämänvuotisten kaivaustulosten perusteella vahvistui edelleen käsitys alueen pysyvästä asutuksesta. Paitsi itse kalmiston laajuus ja siitepölynäytteen osoittamat merkit viljanviljelystä, tuli tämän vuoden, sekä jo aiempien vuosien tutkimuksissa esiin muitakin piirteitä, joita on vaikea liittää muuhun kuin pysyvään asutukseen.

Merkittävää tämänvuotisissa kaivauksissa oli kalmistoalueen osoittautuminen aikaisempaa luultua laajemmaksi. Lisäksi on havaittu nyt tutkituista haudoista itään olevan ainakin yksi röykkiömäinen muodostelma, joten kalmistoalue vaikuttaisi

---

¹⁶ P. Hyvönen, " Tutkimus maankohoamisrannikon kasvillisuuden kehityksestä Hailuodossa siitepöly- ja makrosubiilifossiilianalyysin avulla" (pro gradu -tutkimus, Oulun yliopisto, geologian laitos 1982), s. 39-42.

¹⁷ J. Luoto ja M. Seppä-Heikka, "Sikoangervo (*Filipendula vulgaris*) ja ihminen - arkeologinen kommentti", *Suomen Museo* 1992 (1992), s. 35.

mahdollisesti laajenevan edelleen. Luontevalta tuntuisi sekin, että hautoja olisi ollut varsinaisen kalmistoalueen ja nyt tutkittujen hautojen välisellä alueella, jotka olisivat kuitenkin ehkä tuhoutuneet vesijohtokaivantoa tehtäessä. Toinen merkittävä piirre tämän vuotisissa kaivauksissa oli hiilikuopan osoittamat lisäviitteet siihen, että paikalla olisi työstetty rautaesineitä. Edellisen vuoden tutkimuksissa tällainen viite oli rautakuonalöytö.

Nyt löydetty esineet ovat samantyyppisiä kuin aikaisempien vuosien esinelöydöt, ja niiden avulla ei ole mahdollista tarkentaa kohteen ajoitusta.

LUETTELO LÖYDÖISTÄ

KM 27913

1. **Rannerengas**, pronssia. Lämpimitta 67 mm, leveys 5 mm, paksuus 3 mm (esineiden suurimmat mitat on mitattu aina esineen ulkoreunoista), 7,4 g. Poikkileikkaus on segmentin muotoinen. Varras muodostaa soikehkon kehän, joka on avonainen noin 1/3 esineen pituudesta. Rengas on vääntynyt ja molemmissa päissä on vanhat murtumapinnat. Varras kapenee lievästi toiseen päähänsä. Röykkiö 7, A=100,80; B= 61,30; Z= 19,07 m m.p.y. Haudan keskikohta, sy 6.
2. **Veitsi**, rautaa, 26,1 g. Pituus 106 mm, leveys 21 mm, terän paksuus 5 mm ja varren paksuus 4 mm. Terä on poikkileikkaukseltaan kiilamainen ja varsi suorakulmiomainen. Röykkiö 8, A= 106,90; B=63,95; Z=19,56 m m.p.y. Kaakkoissivun kehäkivien alta, sy 3.
3. **Veitsi**, rautaa, 22,6 g. Pituus 94 mm, leveys 23 mm, terän paksuus 12 mm ja varren paksuus 8 mm. Terän poikkileikkaus on ollut ilmeisesti kiilamainen. Varren poikkileikkaus on suorakulmiomainen. Liimattu yhteen useasta kappaleesta konservoinnin yhteydessä. Röykkiö 7, A= 101,10; B= 62,40; Z= 19,11 m m.p.y. Vainajan jalkopääty, sy 6.
4. **Piikki** (naskali ?), rautaa. 4,3 g. Pituus 54 mm, leveys 8 mm ja paksuus 6 mm. Poikkileikkaus suorakulmion muotoinen. Esineen toinen pää on leveämpi ja paksumpi. Röykkiö 7, A= 101,15; B=62,5; Z= 19,08 m m.p.y. Vainajan jalkopääty, sy 6.
5. **Sormus**, pronssia. Lämpimitta noin 20 mm, lev. 3 mm, paksuus 1 mm, 0,8 g. Tehty poikkileikkaukseltaan litteästä suorakulmaisesta vartaasta. Spiraalille kierretty. Varras on katkennut kahdesta kohtaa. Röykkiö 8, A= 106,30; B=64,50; Z= 19,29 m m.p.y. Haudan keskiosa, sy 10.
6. **Saviesineen pala** (?). 0,7 g. Röykkiö 8. Haudan eteläpääty. Sy 8.
7. **Työstettyjä kvartseja ja kvartsiitteja** (?)
 Kvartsi. 8,8 g. Harmaa. Röykkiö 7, tukikiveyksen alta, sy 9.
 Kvartsi. 1,5 g. Harmaa. Röykkiö 8, haudan pohjataso, sy 12.
 Kvartsi. 1,2 g. Harmaanvalkea. Kuoppa 1, A=173,40; B= 26,60; Z= 16,70 m m.p.y.

Kvartsi. 18,0 g. Valkea. Kuoppa 1, kuopan ulkopuolinen rikastumiskrs.

Kvartsilastu. 0,7 g. Harmaanvalkea. Röykkiö 8, A= n. 105,5; B=63,3.

Kvartsilastu. 0,5 g. Harmaanvalkea. Kuoppa 1, A=171; B=27; likamaa, 3. krs.

Kvartsiitti. 4,3 g. Harmaa. Röykkiö 7, haudan täyttömaan alta.

Kvartsiitti. 5,8 g. Ruskea. Röykkiö 7, tukikiveyksen alta.

Kvartsiitti. 36,2. Harmaanruskea. Kuoppa 1, A= 170,65; B= 29,35; Z= 17,21 m m.p.y.

8. Kvartsiydin. 321,3 g. Koko 80 x 65 x 50 mm. Harmaanvalkea. Röykkiö 7, A= n. 100; B= n. 60; huuhtoutumiskrs.

9. Poskihampaan kiilleosa. 0,2 g. Lämpimitta noin 10 mm. Röykkiö 7, A=100,65; B=61,20; Z= 19,09 m m.p.y. Haudan eteläpäätty, sy 6.

10. Palamaton luu, ihmisen. Röykkiö 8.

A. Reisiluun kappale. Hajonnut useaksi kappaleeksi. A= 106,35; B= 64,45; Z= 19,30 m m.p.y. Haudan eteläpäätty, sy 10.

B. Alaraajojen luun kappaleita. 6,2 g. A= 106,05; B= 64,55; Z= n. 19,30 m m.p.y. Haudan eteläpäätty, sy 10.

C. Alaraajojen luun kappaleita. 4,9 g. A=105,95; B= 64,35; Z= n. 19,30 m m.p.y. Haudan eteläpäätty, sy 10.

D. Luu, palamaton. 6,2 g. A=105,8-106,3; B= 64,25-64,5; Z= n. 19,30 m m.p.y. Haudan eteläpäätty, sy 10.

E. Luu, palamaton. 1,2 g. A= n. 107; B= n. 64. Ryöstökr., sy 3.

11. Savitiivistettä (?). 19,9 g. Röykkiö 8, A=105,4; B=63,4.

12. Hiili.

A. Hiili. 0,2 g. Röykkiö 7, hautaustaso, sy 6.

B. Hiili. 3,0 g. Röykkiö 8, hautaustaso, sy 10.

C. Hiili. 2,0 g. Kappaleessa mahdollinen veiston jälki. Kuoppa 1, A= 173,35; B= 26,70; Z= 16,65 m m.p.y., sy 3.

D. Hiili. Noin 4365 g, puhdistamatonta. Kuoppa 1, A=171,30-173,50; B=24,20-28,10; Z=16,54-17,20 m m.p.y., sy 1-4.

13. Lasipullon sirpaleita. Väri kirkas. Röykkiö 8.

A. Kylkiosa ja siruja. 49 g + 2,1 g. Sy 2.

B. Lasi. 38,7 g. A= n. 108; B= n. 65; röykkiön reunakiveys. Sy 2.

C. Lasi. 9,9 g. Haudan pohjoispäätykiven juurelta, turpeensekainen maa, sy 2.

D. Lasi. 0,2 g. A= n. 109; B= 62; ryöstökrs., vanhan turpeen päältä, sy 0.

KARTAT JA KUVAT

Kartat

1. Tervakankaan yleiskartta 1:500.
2. Röykkiö 7, pintataso.
3. Röykkiö 7, leikkaukset A-B ja C-D.
4. Röykkiö 7, löytö- ja rakennekartta.
5. Röykkiö 8, pintataso.
6. Röykkiö 8, leikkaukset A-B ja C-D
7. Röykkiö 8, löytö- ja rakennekartta.
8. Kuoppa 1, pintataso.
9. Kuoppa 1, leikkaus A-B.

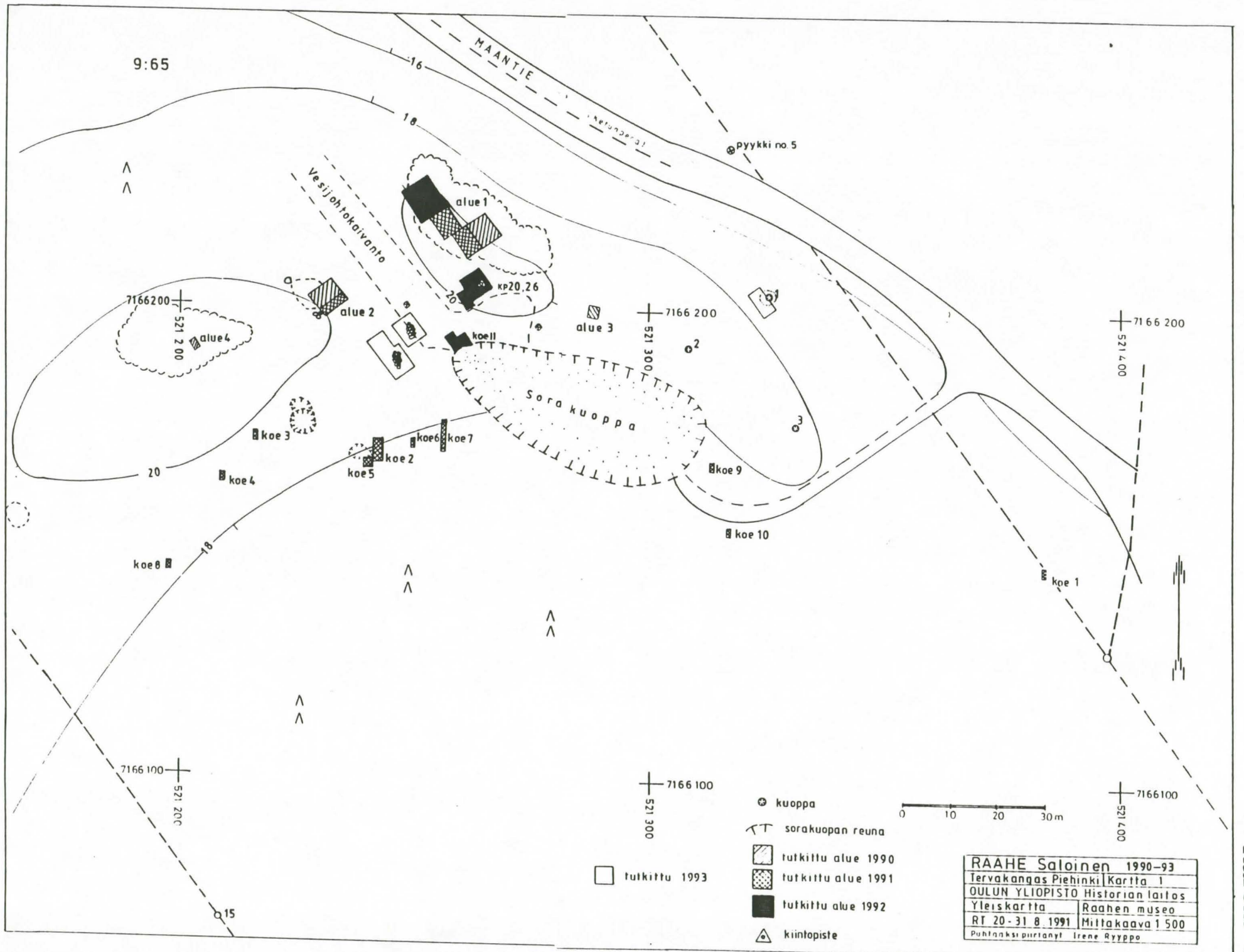
Kuvat

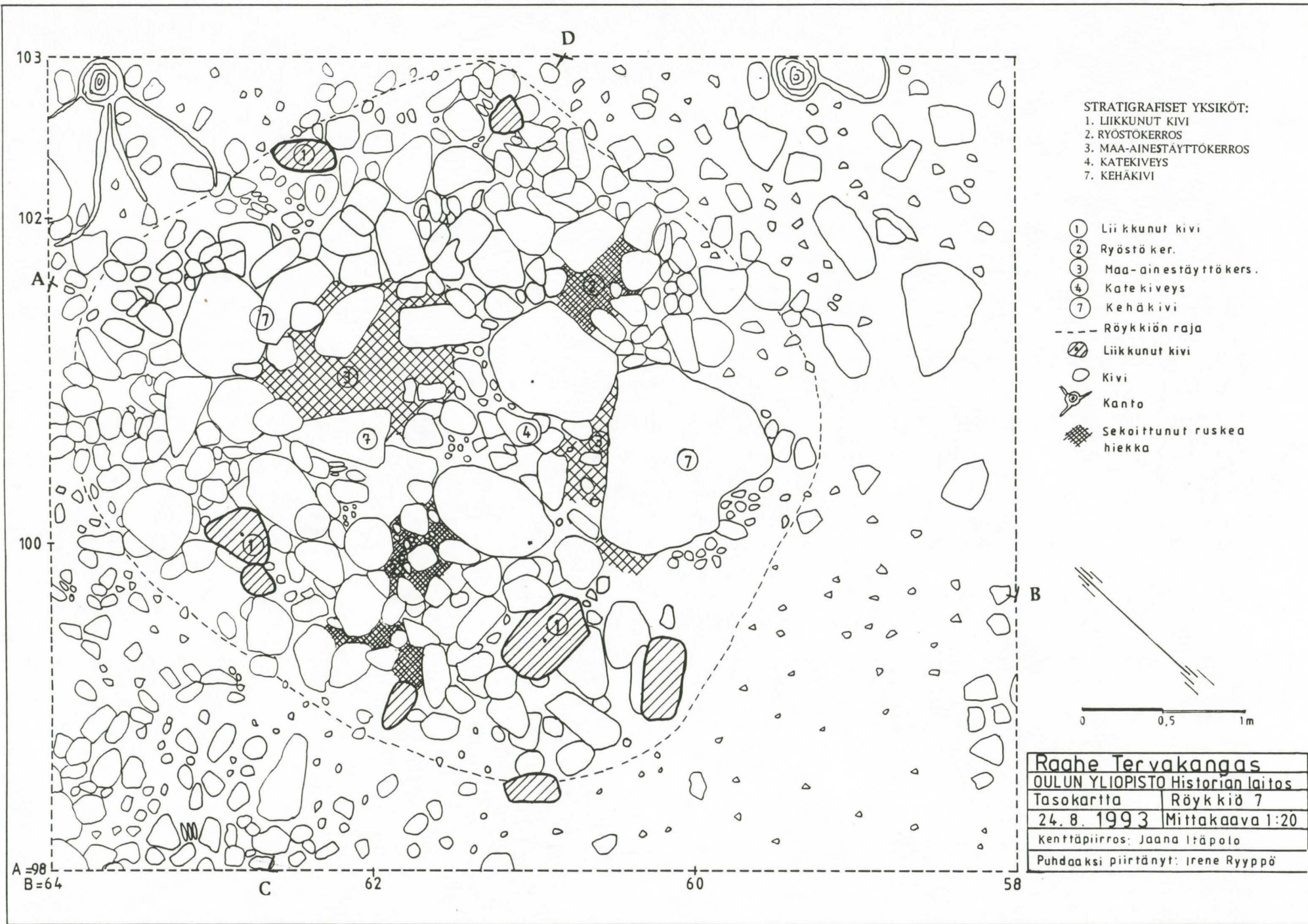
1. Röykkiö 7, hautarakenne paljastettuna.
2. Röykkiö 8, tuhoutunut rakenne.
3. Kuoppa 1 kaivettuna huuhtoutumiskerroksen tasoon.
4. Kuoppa 1, pohjan hiilikerrostumia.
- 5-9. Esinepiirrokset.

KIRJALLISUUS

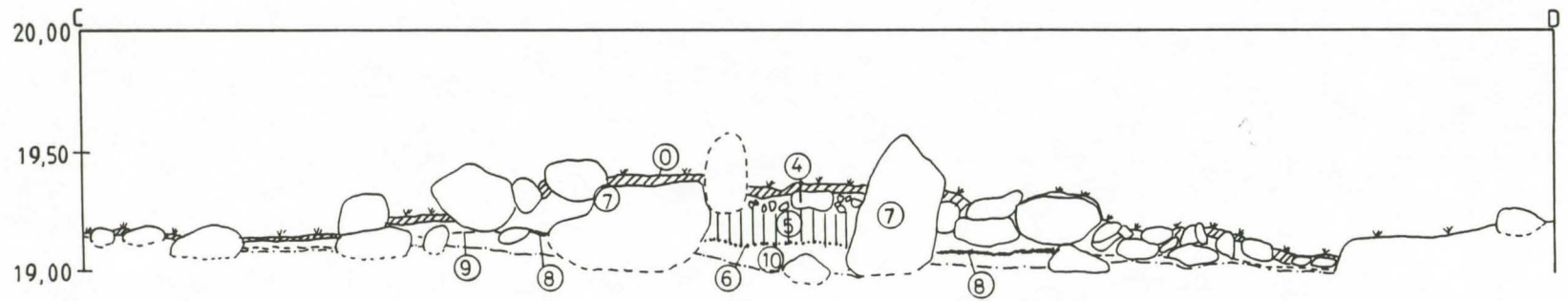
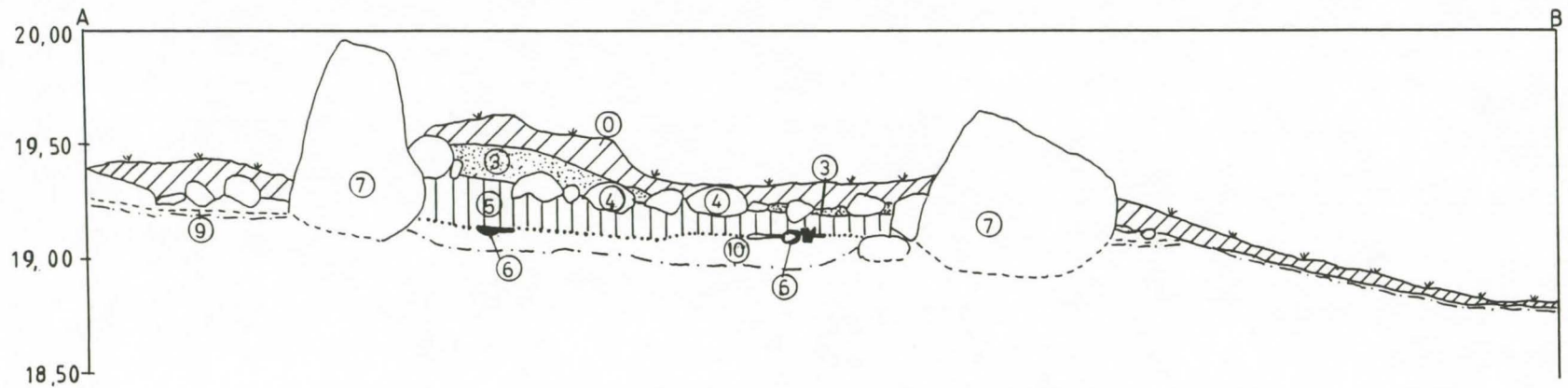
- Barker, P., *The Techniques of Archaeological excavation*. London 1977.
- Englund, L-E., "Lämningar efter lågteknisk järnframställning". *Arkeologi i Sverige 1985*. Stockholm 1987.
- Forss, A., Itäpalo, J. ja Jarva E., "Saloisten Tervakankaan rautakautisen kalmiston tutkimus 1990". Oulun yliopisto, historian laitos. *Arkeologian tutkimusraportti 2*. Oulu 1991.
- Forss, A., Itäpalo, J. ja Jarva E., *Saloisten Tervakankaan rautakautisen kalmiston tutkimus 1991*. Oulu 1992. Tutkimusraportti, museoviraston esihistorian toimiston topografinen arkisto.
- Forss, A., Itäpalo, J. ja Jarva, E., *Saloisten Tervakankaan rautakautisen kalmiston tutkimus 1992*, tutkimusraportti, museoviraston esihistorian toimiston topografinen arkisto.
- Forss, A. ja Jarva, E., "Raahen Seudun varhaishistoria Saloisten Tervakankaan löytöjen valossa", *Suomen varhaishistoria*. Studia Historica Septentrionalia. Rovaniemi 1992.
- Gustavsson, L., "Kolning i grop kan vara bättre än kolning i mila", *Populär Arkeologi*. Årgång 11 NR 2. Lund 1993.
- Harris, E.C., *Principles of Archeological Stratigraphy*. London 1979.
- Hicks, S., "Tervakangas, results of pollen analysis", *Suomen varhaishistoria*. Studia Historica Septentrionalia. Rovaniemi 1992.
- Hyvönen, P., "Tutkimus maankohoamisrannikon kasvillisuuden kehityksestä Hailuodossa siitepöly- ja makrosubfossiilianalyysin avulla". Pro gradu -tutkimus, Oulun yliopisto, geologian laitos 1982.
- Jensen, R., "Bebyggelse och lågteknisk järnframställningsplatser i Gävleborgs län - en rumsrig analys". *Arkeologisk järnforskning 1980-83*. S.l. 1985.
- Kakkuri, J., "Character of the Fennoscandian land uplift in the 20th century", *Fennoscandian land uplift. Proceedings of a symposium at Tvärminne, April 10-11, 1986*. Espoo 1987.
- Korteniemi, I., *Peurahautojen ajoitus ja sijainti Tornionjokilaaksossa ja Pohjois-Pohjanmaalla*. 79115S Tutkielma 30.4.1992. Oulun yliopisto, maantieteen laitos.
- Luoto, J. ja Seppä-Heikka, M., "Sikoangervo (*Filipendula vulgaris*) ja ihminen - arkeologinen kommentti", *Suomen Museo 1992*. Helsinki 1992.
- Okkonen, J., "Keminmaan Kiimamaan röykkiö- ja asuinpaikkakohteen arkeologiset tutkimukset 1992", *Arkeologian tutkimusraportti 8*. Oulu 1993.
- Paavola, M., *Maankohoamistaulukko*. Oulun yliopisto, historian laitos.
- Salo, U., "Palaneet kivet eli Suomen vanhimman haudan partailta", *Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 183*. Helsinki 1983.
- Siurua, U., *Tervakankaalta vuosina 1990 ja 1992 löytyneet hampaat*. Yleisen arkeologian proseminaarityö 1993. Oulun yliopisto, historian laitos.

Raahen Teräskangas
 OULUN YLIOPISTO Historian laitos
 Tasokartta Röykkiö 7
 24.8.1993 Mittakaava 1:20
 Kenttäpiirros: Jaana Itäpalo
 Puhdaaksi piirtänyt: Irene Ryyppö

Röykkiö 7

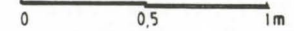

- Turve ①
- Ruskea hiekka ③
- Hammas ⑥
- Rengas löytö ⑥
- Veitsi ⑥
- Hautaus taso ⑥

- Tumma maa ⑧
- Soromainen kiveys ⑤
- Luontaisen rakan taso ⑨
- Kaivettu taso ⑩
- Keologinen kerr

STRATIGRAFISET YKSIKÖT:

0. PINTAKASVILLISUUS
1. LIIKKUNUT KIVI
2. RYÖSTOKERROS
3. MAA-AINESTAYTTÖKERROS
4. KATEKIVEYS
5. SORAMAINEN MAA
6. HAUTAUS
7. KEHAKIVI
8. TUMMA MAA
9. LUONTAISEN RAKAN TASO
10. GEOLOGINEN KERROS

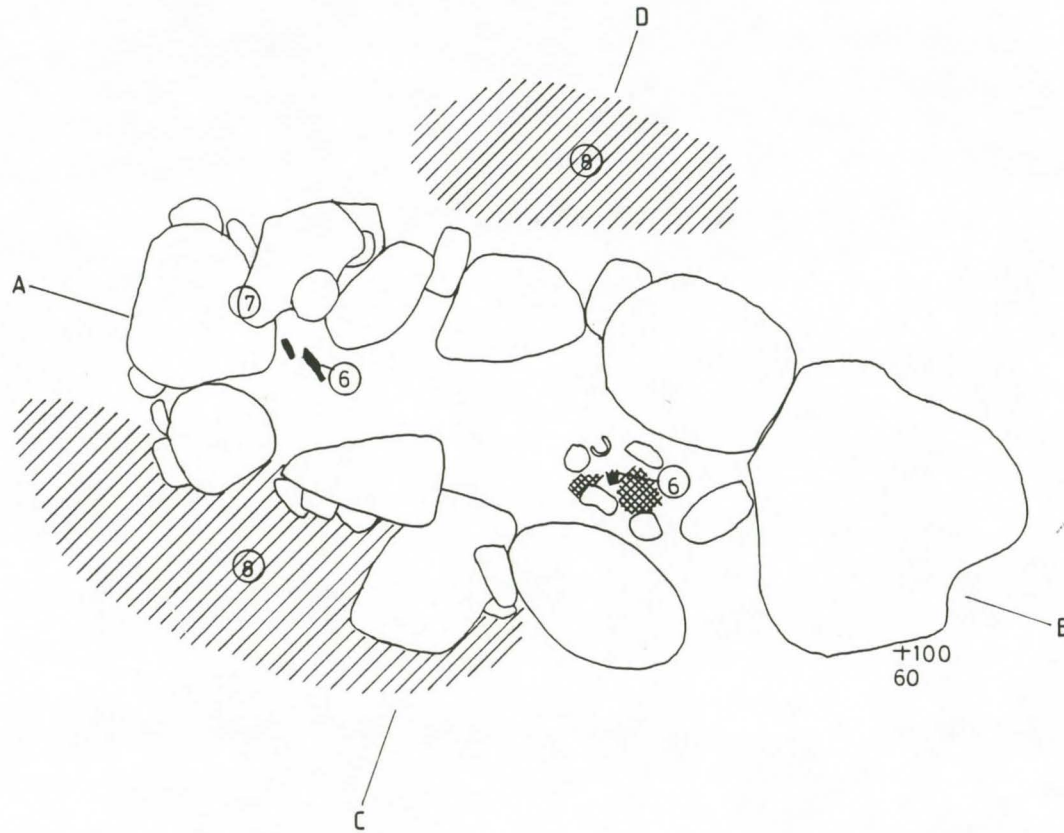

Raahen Tervakangas 1993	
OULUN YLIOPISTO Historian laitos	
Profiilikartta	Röykkiö 7
23. 8. 1993	Mittakaava 1:20
Kenttäpiirros: J. Itäpalo R. Sironen	
Puhtaaksi piirtänyt: Irene Ryyppö	

64
103+

60
+103

STRATIGRAFISET YKSIKÖT:
6. HAUTAUS
7. KEHAKIVI
8. TUMMA MAA

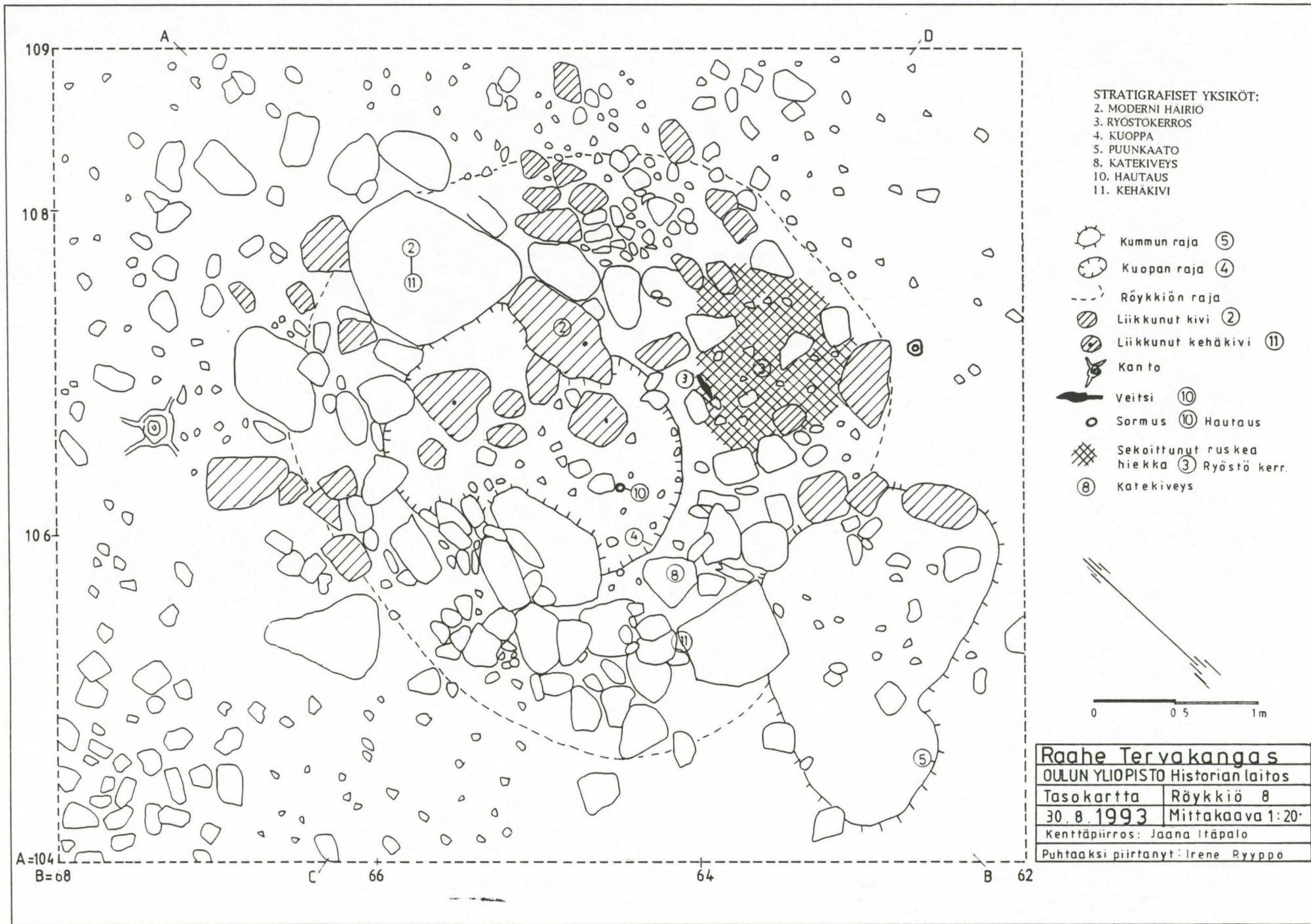
- Tumma maa
- Rannerengas
- Tumman punertavan ruskea maa
- Hammas
- Veitsi
- Kivi
- Naskali (?)

100+
64

+100
60

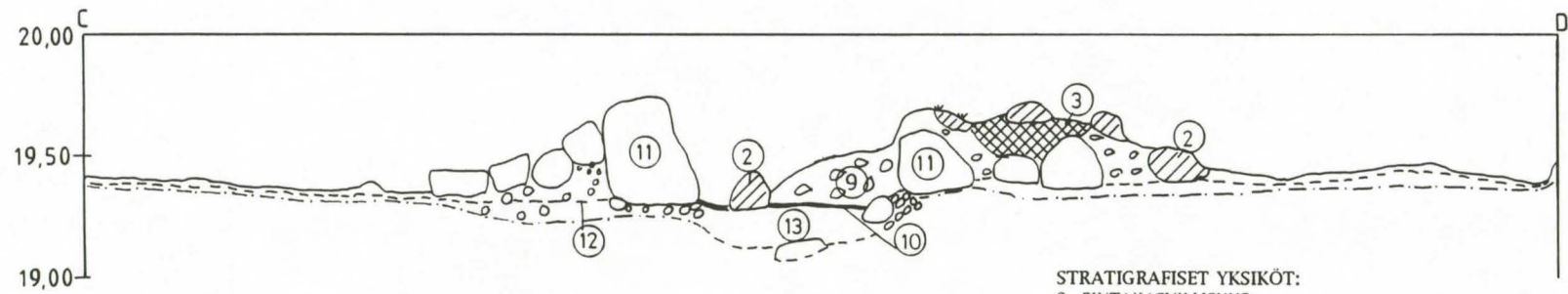
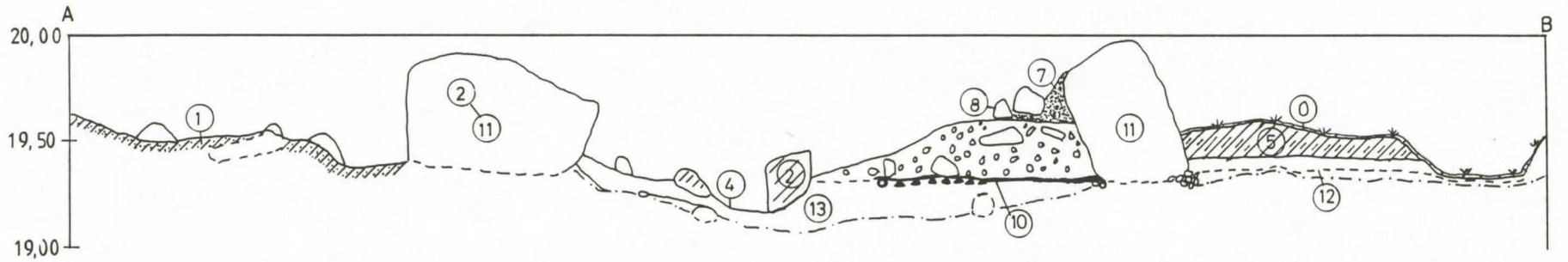
0 0,5 1m

Raahen Tervakangas 1993	
OULUN YLIOPISTO Historian laitos	
Tasokartta	Röykkiö 7
25. 8. 1993	Mittakaava 1:20
Kenttäpiirros: Jaana Itäpalo	
Puh taaksi piirtänyt: Irene Ryyppö	

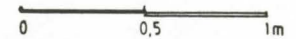

Raahen Tervakangas	
OULUN YLIOPISTO Historian laitos	
Tasokartta	Röykkiö 8
30. 8. 1993	Mittakaava 1:20
Kenttäpiirros: Jaana Itäpalo	
Puhtaaksi piirtänyt: Irene Ryyppö	

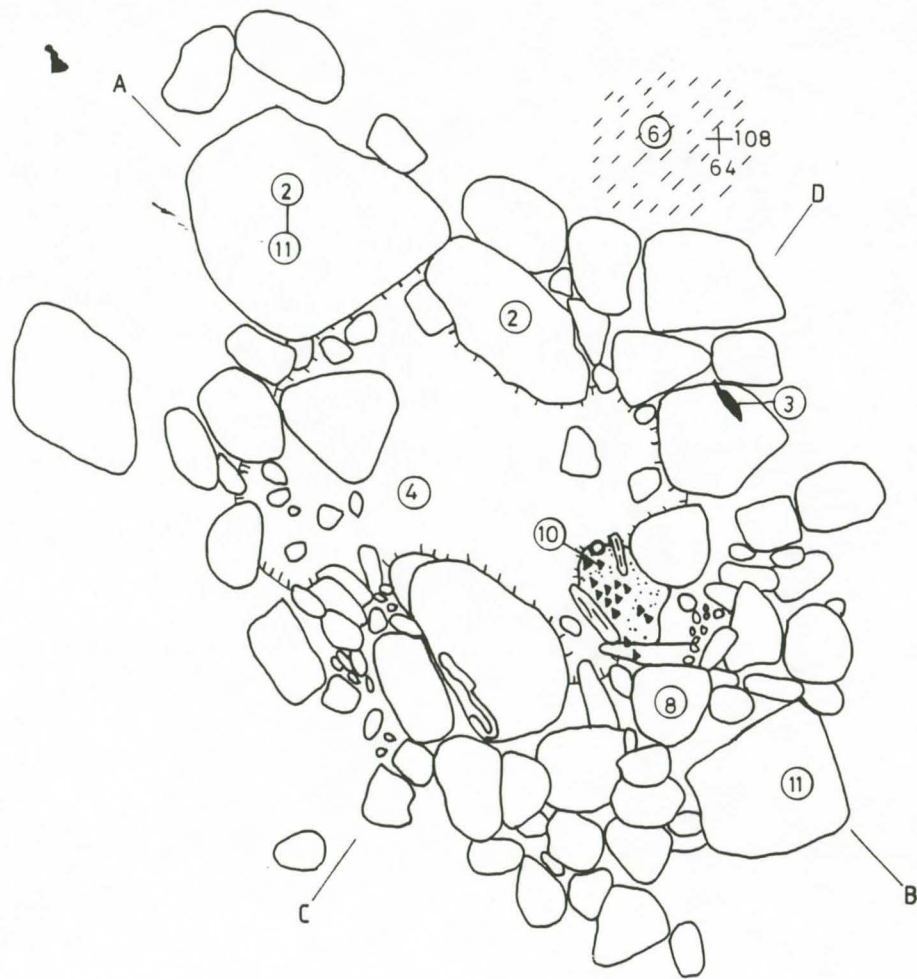
Röykkiö 8

- STRATIGRAFISET YKSIKÖT:**
- 0. PINTAKASVILLISUUS
  - 1. SAVIMAA
  - 2. MODERNI HÄIRIÖ
  - 3. RYOSTOKERROS
  - 4. KUOPPA
  - 5. PUUNKAATO
  - 6. HIILI JA PALANUT MAA
  - 7. MAA-AINESTÄYTTEROS
  - 8. KATEKIVEYS
  - 9. SORAMAINEN MAA
  - 10. HAUTAUS
  - 11. KEHÄKIVI
  - 12. LUONTAISEN RAKAN TASO
  - 13. GEOLOGINEN KERROS
-
- ▲ Palamaton luu (10)
  - Sormus (10)
  - ▨ Turve (0)
  - ▩ Sekoittunut maa (3)
  - ⦶ Liikkinut kivi (2)
  - Soramaista kiveystä (9)
  - ▨ Kehäkivi (11)
  - Täyttö hiekka (7)
  - Hautaustaso (10)
  - ▨ Savimaa (1)
  - Luontaisen rakan taso (12)
  - Kaivauksen raja
  - ▨ Ruskea hiekka (5)

Raahen Tervakangas 1993	
OULUN YLIOPISTO Historian laitos	
Profiilikartta	Röykkiö 8
30.8.1993	Mittakaava 1:20
Kenttäpiirros: J. Itäpalo	
Puhtaaksi piirtänyt: Irene Ryyppö	

STRATIGRAFISET YKSIKÖT:
 2. MODERNI HÄIRIÖ
 4. KUOPPA
 6. HIILI JA PALANUT MAA
 8. KATEKIVEYS
 10. HAUTAUS
 11. KEHÄKIVI

- ⑧ Kate kiveys
- ② Moderni häiriö
- Veitsi ③
- Sormus ⑩
- ▲ Palamaton luu ⑩
- Ruumiin painanne ⑩
- Vainajan alaraajojen kohta, palamaton luu ⑩
- Kehäkivi ⑪
- Kuopan raja ④ Kuoppa
- /// Hiili ja palanut maa ⑥

+108
64

0 0,5 1m

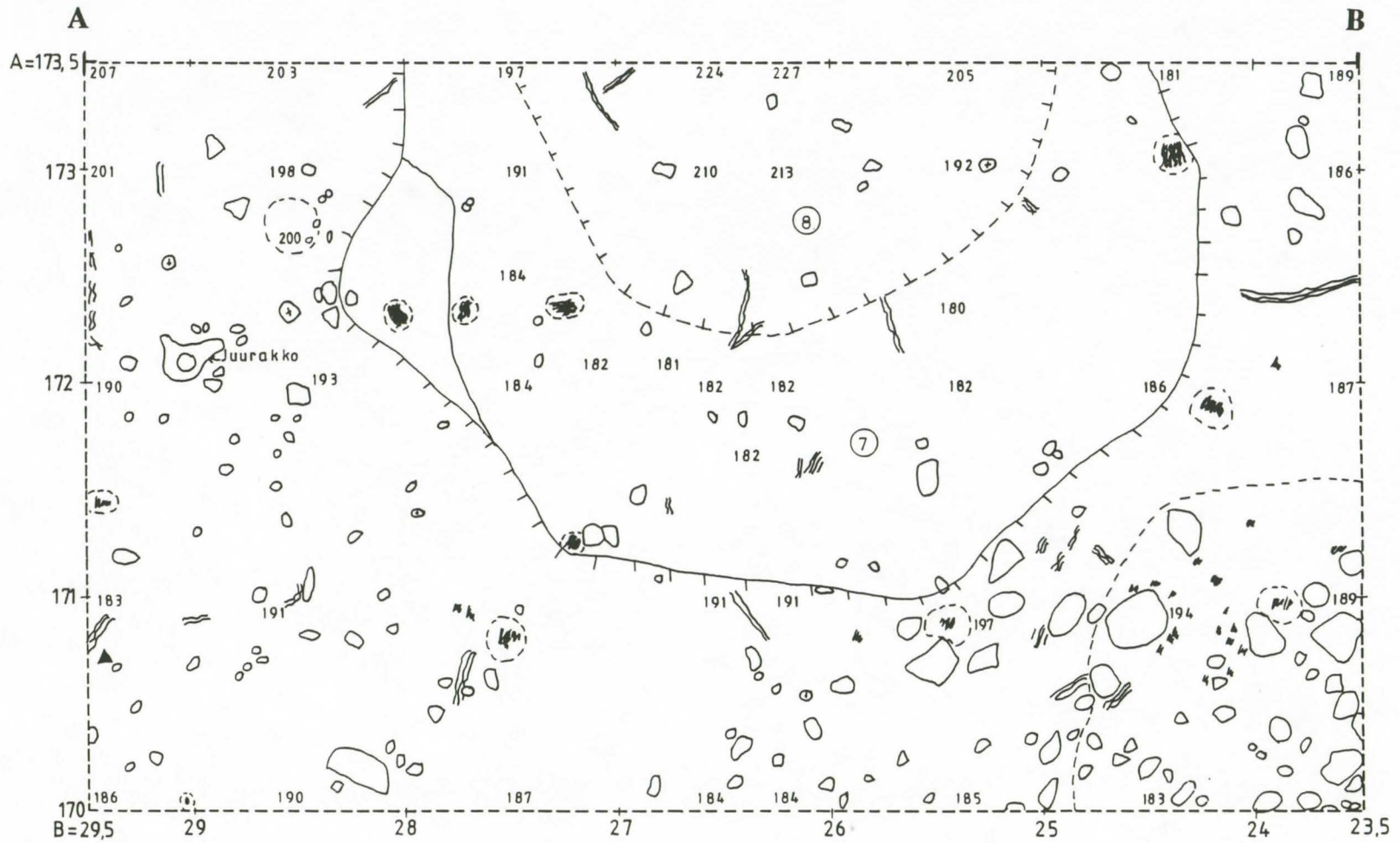
104 +
66

+
64

Raahen Tervakangas 1993	
OULUN YLIOPISTO Historian laitos	
Tasokartta	Räykkiö 8
31. 8. 1993	Mittakaava 1:20
kenttäpiirros: Jaana Itäpalo	
Puhtaaksi piirtänyt: Irene Ryyppö	

Kartta /

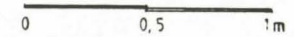

STRATIGRAFISET YKSIKÖT:
7. PALLE
8. KUOPPA

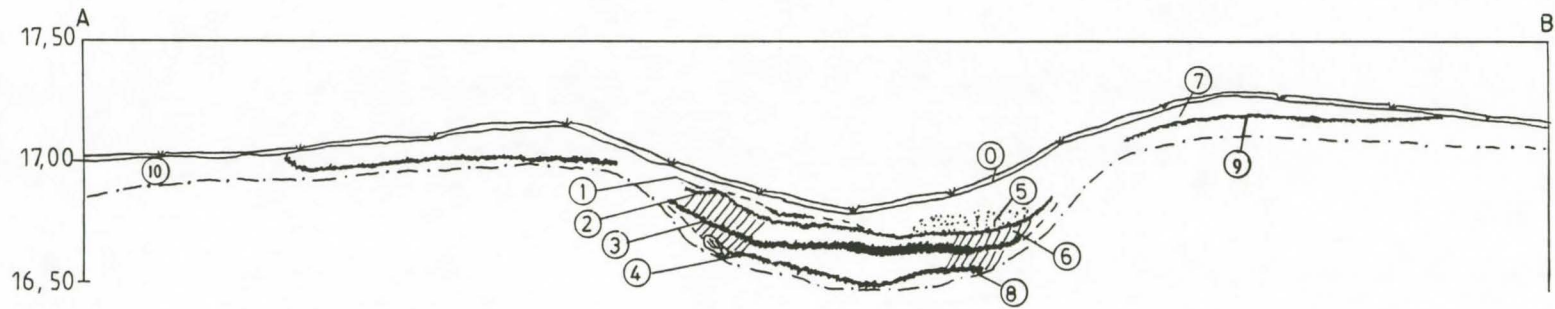
- Kuopanreuna
- Hiilensekainen maa
- Kuoppa
- Palle

- Kuoppa
- Hiili
- Palteenreuna
- Kivi
- Palanut kivi
- Juuri
- Kvartsi, KM 27913:7

Raahen Tervakangas 1993	
OULUN YLIOPISTO Historian laitos	
Tasokartta	Kuoppa 1
27. 8. 1993	Mittakaava 1:20
Kenttäpiirros: Katri Forsman	
Puhtaaksi piirtänyt: Irene Ryyppö	

Kuoppa 1

Turve ⑦	Hiiltynyt puu ① 1-4
Hiili ②	Kuoppa ⑧
Palanut maa ⑤	Kaivettu taso
Likamaa ⑥	Hiilikerrostumien välissä vaaleanharmaata hiekkaa

STRATIGRAFISET YKSİKÖT:

0. PINTAKASVILLISUUS
1. HIILI 1
2. HIILI 2
3. HIILI 3
4. HIILI 4
5. PALANUT HIEKKA
6. LIKAMAA
7. PALLE
8. KUOPPA
9. FOSSIILINEN KARIKE- JA HUMUSKERROS
10. GEOLOGINENKERROS

Raahen Tervakangas 1993	
OULUN YLIOPISTO Historian laitos	
Profiilikartta	Kuoppa 1
7.9.1993	Mittakaava 1:20
Käyttäjäpiirros: Jaana Itäpalo	
Puhtaaksi piirtänyt: Irene Ryyppö	

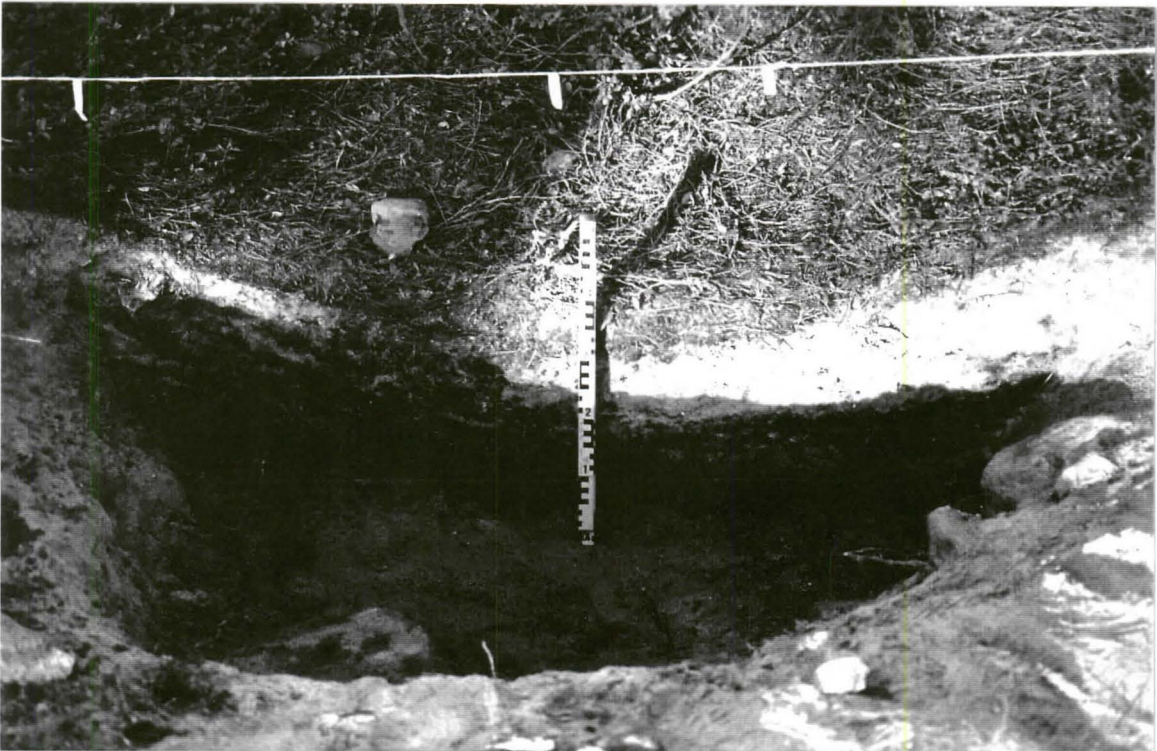
*Kuva 1. Röykkiö 7 pintakasvillisuuden poiston jälkeen.
Kuvattu luoteesta.*

*Kuva 2. Röykkiö 8. Säilynyt rakenne puhdistuksen jälkeen.
Kuvattu koillisesta.*

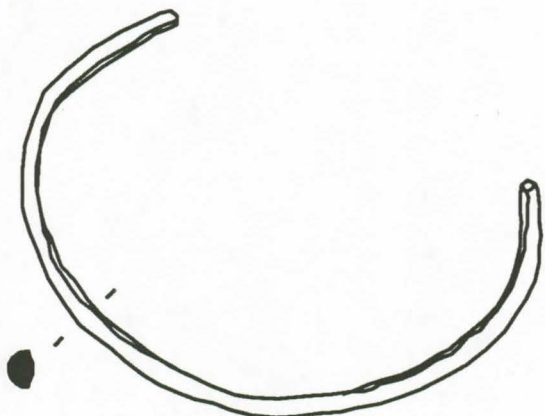

Kuva 3. Kuoppa 1 turvekerros poistettuna. Kuvattu lounaasta.

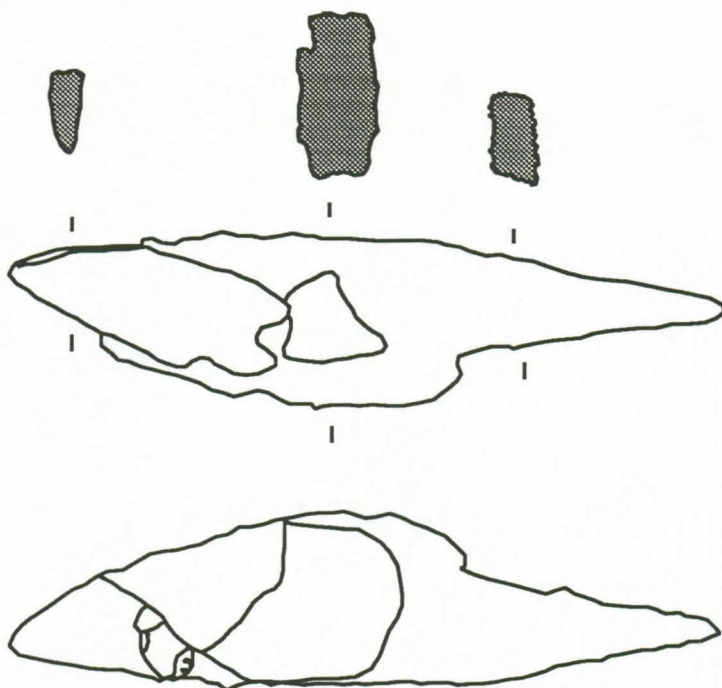

Kuva 4. Kuopan hiilikerrostumia leikkauksessa.

Kuva 5. Pronssinen rannerengas
KM 27913:1

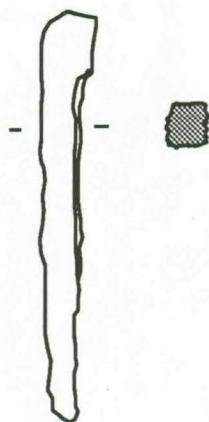
Kuva 6. Rautainen veitsi
KM 27913:3

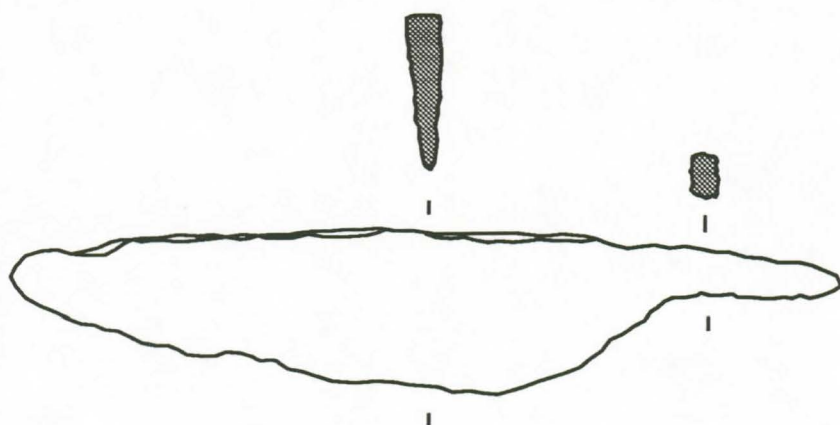
Kuva 7. Pronssinen sormus
KM 27913:5

Kuva 9. Rautainen naskali (?)
KM 27913:4

Kuva 8. Rautainen veitsi
KM 27913:2

5 cm

